
INTEGRALINĖ MEILĖS SAMPRATA – DVASINGUMO PAMATAS

Vanda Aramavičiūtė

Vilniaus universitetas

Pripažinus ypatingą meilės vaidmenį žmogaus dvasingumui, būtina teisingai meilės sampratą. Tyrinėtojų nuomone, paskutiniai dešimtmečiai siaubingai išjudino žmoniškuosius meilės klodus: leido išsigimti meilės sampratai ir kartu nuskurdino bei sumenkino pačią meilę. Pasak A. Paškaus, „pavertė ją nuolaužomis ne vien teoriniuose svarstymuose, bet ir praktiniame gyvenime” (1995, p. 5). Todėl vieniems meilė tapo tik biologiniu fenomenu, antriems – cheminiu patrauklumu ar akimirkos įgeidžiu, tretiems – reklamos įrankiu ir net rinkos preke. Panašiai apie nūdienos meilę mano ir A. Žarskus: „Šiuo metu beveik praradome meilės prasmės ir paskirties suvokimą, o meilė yra pasaulį valdanti – kurianti ar griauanti – galia” (1991, p. 4). Be abejonės, šiandien ypač svarbu, kad kuriančioji meilės galia taptų asmens dvasinio gyvenimo pamatu.

Kartu meilės teoretikai akcentuoja poreikį nagrinėti meilę visybišku aspektu, formuojančiu integralią meilės teoriją. Visybiniis, integralus arba holistinis požiūris į meilę ne tik padėtų išsiskverbti į jos esmę bei gelmę, išvelgti brandžios meilės kriterijus, bet ir išryškinti dabartinio žmogaus, gyvenančio pasikeitusios būties pasaulyje, meilės principus ir sąlygas. Manome, kad integralinė meilės samprata, atsispindėdama įvairiose kultūros srityse ir taip pat pedagogikoje, suponuotų naujas prielaidas įveikti dvasinę krizę, sparčiai besiskleidžiančią tiek atskirų žmonių sielose, tiek juos supančioje aplinkoje.

Akivaizdu, kad norint susidaryti tokią meilės sampratą, aktualu remtis koncepcijomis, sukurtomis įvairiose pažinimo srityse. Tai turint galvoje, daugiausia teko analizuoti naujausiųjų amžių skirtingų teoretikų darbus (Tejaro de Šardeno, E. Fromo, S. Ylos, P. Maldeikio, K. Voitylos, A. Paškaus, Č. Le-

vio ir kt.). Kadangi kai kurios jų idėjos anksčiau buvo aptartos¹, šiame straipsnyje aktualizuojamos tik tos mintys, kurios vienaip ar kitaip leidžia suprasti meilę kaip vientisą sistemą. Kitais žodžiais kalbant, sudaro sąlygas susidaryti meilės, kaip vientisos visumos, vaizdinį.

Taigi, atlikę sukauptos informacijos sisteminę analizę, visų pirma galime teigti, kad meilė yra ypatinga ir didžiausia dorinė vertybė, daugiausia nulemianti žmogaus gyvenimo kryptį, prasmę, pilnatvę. Tai specifinė, subtili ir sudėtinga santykio su pasauliu forma, atsiskleidžianti per ryšius su įvairiais objektais bei reiškiniiais: žmogumi, gamta, kultūra, sociumu, Dievu. Kadangi žmogus yra aukščiausia vertybė šiame pasaulyje, tai meilės esmė labiausiai pasireiškia per žmogaus santykį su kitu žmogumi ir pačiu savimi.

Antra, ilgainiui pamažu plečiantis meilės apimčiai, meilė žmogui gali reikštis įvairiomis formomis: dvipoline, arba meile vienam žmogui, tripusine, arba šeimine, kolektyvine arba atskirų žmonių, draugų meile, visuotine, socialine, broliška arba visų žmonių bei žmonijos meile. Ši pastaroji meilė, apimanti visus žmones, kurie nori kitus suprasti ir būti jų suprasti, jausti kitiems palankumą ir tikėtis jų pritarimo, su kitais suartėti, bendrauti ir bendradarbiauti, taip pat laukti iš jų panašios nuostatos, yra ypatinga ir reikšminga kiekvieno žmogaus gyvenime. Su šia meile ypač glaudžiai siejasi vienatinė, arba Dievo, meilė, atspindinti svarbiausią jungtį tarp Dievo ir žmogaus ir kartu stiprinanti bei tobulinanti sąsajas tarp pačių žmonių. Čia taip pat gali būti priskiriama ir beasmenių dalykų arba savojo krašto, gamtos, tėvynės, mokslo meilė ir pan.

Aišku, kad tas pats meilės tipas gali turėti skirtingus pavidalus, išreiškiančius žemesnį ar aukštesnį meilės lygmenį. Šiuo požiūriu vertėtų pritarti nuomonei, kad tie meilės pavidalai priklauso nuo žmogaus sampratos – kas jis yra, kokia jo žmogiškoji plotmė. Pažiūra į žmogų – tai pažiūra į meilę, – teigia A. Paškus. O kadangi žmogaus egzistencija glaudžiai siejasi su aplinka, pasauliu, todėl ir jo samprata neatskiriama nuo jį gaubiančios Visatos suvokimo, taip pat ir nuo joje sau veltos radimo. Vadinasi, visatos, žmogaus ir meilės suvokimai grupuojasi į vieną interpretacijos grandinę. Taigi pasaulyje

¹ Aramavičiūtė V. Meilė ir atsakomybė // „Lietuvių katalikų akademijos metraštis VIII. Vilnius, 1994. Dvasingumas ir meilė” // Acta paedagogica Vilnensis. Vilnius, 1996. Aramavičiūtė V., Martišauskienė. Paauglių ir jaunuolių dvasingumo raidos prielaidos, 1995 (rankraštis).

be Dievo turės būti ir žmogus be Dievo, ir meilė be meilės, į kitą nukreiptos¹ (A. Paškus, 1995, p. 50).

Remdamiesi visatos interpretacijos pasaulėžiūra – ateistine ir teisine, kai kurie tyrinėtojai (D. Hassel ir kt.) linę žmogaus sampratas suskirstyti į atitinkamas kryptis: psichologinę, sociologinę ir saikingai realistinę. Pasirodo, kad pirmoji kryptis teigia žmogų esant absoliučiai laisvą ir priklausomą, o antroji – visiškai nelaisvą ir nepriklausomą, trečioji – iš dalies laisvą ir priklausomą, kartu palikdama vietos altruistinei, nesavanaudiškai, pasiaukojančiai meilei. A. Paškus irgi pripažįsta, kad žmogus egzistuoja bent keliose buvimo plotmėse: biologinėje, psichologinėje, moralinėje, metafizinėje, teologinėje. Nors visos šios plotmės sudarančios vieną tikrovę, tačiau tik trečioji, saikingai realistinė, kuri teigia pasaulį ir žmogų su Dievu, jas visas įtraukiant į žmogaus struktūros visumą. Vadinasi, jei žmogus būna visose šiose plotmėse, tai jis ir myli šiose visose savo egzistencijos pakopose. Sekdamas kitų psichologų pavyzdžiu, A. Paškus taip pat bando aprašyti įvairius meilės pavidalus arba meilės rūšis, pradėdamas nuo žemesnės, biologinės, meilės, toliau eidamas prie aukštesnės, erotinės, prieraišiosios („natūraliosios“, šeimos), draugų meilės ir baigia dieviška, krikščioniška meile.

Kita vertus, visos žmogiškosios meilės nėra grynos, nes jos turi priemaišų ir gali išsiskverbti viena į kitą. Dėl to kiekviena jų, A. Paškaus manymu, gali skatinti žmogų kilti į aukštesnę savo buvimo bei santykiavimo pakopą. Konkrečiau kalbant, tokią žmogaus būseną gali žadinti ir seksualinė meilė, kai ji nėra atitrūkusi nuo visos žmogiškosios egzistencijos ir išreiškia tikrąją meilę, ir erotinė meilė, kai ji išties maitinasi žmogiškos prigimties psichologinėmis-dvasinėmis versmėmis, ir prieraišioji meilė, kai ji duoda gero ir pereina į aukštesnę meilę, ir draugų meilė, stiprinanti asmens ryšį su visu pasauliu. Anot E. Fromo, jei asmuo myli tik vieną žmogų ir yra abejingas kitiems, tai nebus meilė, o vien simbiotinis ryšys arba išplėstas egoizmas. Tad jei iš tikrųjų mylimas vienas žmogus, tai mylimi ir kiti žmonės, visas pasaulis bei gyvenimas apskritai. „Aš myliu tavyje visus, aš per tave myliu pasaulį, aš tavyje myliu ir save“ (E. Fromas, 1992, p. 35). Ir ypač dvasinė meilė, arba tikroji draugystė, pakėlusį draugų meilę į dvasinę plotmę. Skiriamasis šios meilės bruožas – aukščiausia bendraujančių asmenybių darna, dvasinio gyvenimo normų, vertybių bei idealų atžvilgiu. Todėl manoma, kad ši draugystė pasiekiamą ne vien žmonių pastangomis, bet ir Dievo malone. Ir, žinoma, agapė –

krikščioniškoji meilė, reiškianti besąlygišką meilę, aukojamą kitų gerovei, nesuinteresuotą rūpinimąsi kiekvienu žmogumi. Visos iki šiol aprašytos meilės, primena A. Paškus, yra sąlygiškos meilės formos, nes jos daugiau ar mažiau pasiduoda aplinkos bei asmens įtakai. „Jomis žmonės gali ir „prekiauti“, susiedami su visokiais egoistiniais motyvais, kurie gali sumenkinti mylimo asmens gerovę” (ten pat, p. 105). Kitaip yra su krikščioniška meile, nes ji tarsi trikampis, kurį sudaro trys šoninės: 1) Dievo meilė žmogui, 2) žmogaus meilė Dievui ir 3) žmogaus meilė žmogui.

Trečia, bet kurios meilės esmė pasireiškia atitinkamais pažinimo, jausmų, valios aktais. Vadinasi, meilėje dalyvauja ne vien jausmai, nors jie ir dominuoja, bet ir pažinimo bei valios elementai. Kaip teigia E. Fromas, S. Levis, L. Jaken-taitė, P. Maldėikis, A. Paškus ir kiti, jausmas tėra tik viena erotinės meilės dalis, o kitas svarbus šios meilės elementas yra valia arba asmens pasiryžimas, apsi-sprendimas, pasižadėjimas. Anot E. Fromo, jei meilė būtų tik jausmas, tuomet pasižadėjimas mylėti amžinai netektų realaus pagrindo, nes jausmas ir ateina, ir gali išeiti. Pasak A. Paškaus, tik valingos meilės eros įgauna dvasios sparnus. O G. May meilė yra ir jausmas, ir veikla, ir pažinimas, ir „dar daugiau”.

Laikantis šio požiūrio, meilės struktūroje galima atrasti šiuos elementus: 1) pažintinį (kognityvinį), 2) emocinį ir 3) valios (elgesio). Ir nors visi šie ele-mentai yra glaudžiai susiję bei susipynę, kiekvienam jų tenka ir specifinė funkcija: pirmajam elementui – meilės objekto, tiksliau, jame esančio gėrio, pažinimo, antrajam – gėrio išgyvenimo, trečiajam – gėrio siekimo bei jo prak-tinio realizavimo.

Ketvirta, išryškinus šiuos meilės elementus ir funkcijas, įmanoma tiksliau apibrėžti esmines meilės apraiškas. Joms mes likę priskirti: 1) gėrio arba jį išreiškiančių universalių vertybių (pažintinių, estetinių, dorovinių, sociali-nių, ekonominių, ekologinių, nacionalinių, religinių ir kt.) supratimą ir pripa-žinimą. Svarbesni rodikliai: informacijos apie šias vertybes ar atskiras jų rū-šis – episteminės, technologinės, vertinamosios – rinkimas ir analizė, o ypač diferenciacija, interpretacija, vertinimas bei įprasminimas. Taip pat asmens pažintinių interesų kryptingumo į atskiras gėrybes bei vertybes pastovumas bei intensyvumas, taip pat jų pasirinkimo nesavanaudiškumas ir jų reikšmin-gumo, naudingumo, tinkamumo, priimtino bei geistinio pagrįstumas; 2) įsijautimą bei išgyvenimą į gėrio esmę bei vertę, dažniausiai pasireiškiantį asmens emociniu palankumu atskiroms vertybėms: prisirišimu bei atsidavi-

mu, pasitikėjimu ir pagarba, pasitenkinimu bei džiaugsmu jų pripažinimo ar klestėjimo atveju, taip pat nerimu, atjauta, galesčiu ir net sielvartu bei kančia netekties, praradimo situacijomis, vertybių troškimu ir pan.; 3) siekimus ir veiksmus realizuoti vertybes gyvenime; propaguoti, saugoti, elgtis pagal jų reikalavimus, gausinti, kurti ir kt. Konkretesni esminiai rodikliai: apsisprendimas bei pasiryžimas veikti šia linkme ir aktyvios pastangos vyksmo metu, o ypač tuomet, kai tenka rūpintis gėrio įtvirtinimu ne tik savo, bet ir aplinkinių žmonių gyvenime, imtis atsakomybės už savo veiksmų rezultatus, aktyviai ir kūrybingai veikti gėrio tobulinimui, kantriai, atkakliai ir santūriai nugalėti pasitaikančias kliūtis bei sunkumus, pasiaukoti ar saugoti ištikimybę ir pan.

Penkta, išsiaiškinus meilės struktūrą bei atskirų jos elementų apraiškas, galima apibrėžti kriterijus, kurie parodytų meilės subrendimo lygį. Jiems vertėtų priskirti visų pirma gėrio išgyvenimų, gėrio siekimų ir su jais susijusių konkrečių veiksmų nesavanaudiškumą, intensyvumą, pastovumą, kūrybiškumą, gėrio vertingumo pripažinimo teisingumą, nesavanaudiškumą, pastovumą ir taip pat gėrio sampratos gilumą, išsamumą, veiksmingumą. Taigi brandi meilė – tai nesavanaudiška, intensyvi, pastovi, kūrybinga ir, be abejo, teisinga, gili, veikli, visuotina.

Šešta, meilė žmogui daugiausia siejasi su doroviniu gėriu, t. y. su jo supratimu bei pripažinimu kito žmogaus, su gėrio troškimu bei jo noru kitam asmeniui ir taip pat su siekimu bei pastangomis pačiam teikti gėrį kitam ir priimti iš jo. Tokiu atveju dorinio gėrio, arba dorinių vertybių, ieškojimas, atsiradimas, supratimas bei pripažinimas kitame žmoguje, pagarba jam yra pirmoji ir labai svarbi meilės žmogui apraiška, leidžianti patirti kito asmens vertingumą. O noras bei troškimas gėrio kitam kaip sau pačiam, dažniausiai pasireiškiantis empatiškumu, yra antroji šios meilės apraiška. Siekimas gera daryti kitam ir priimti iš jo, ką jis gera daro arba, P. Maldeikio žodžiais, atiduoti save ir priimti kitą, yra trečioji apraiška.

Kita vertus, per dorą žmonių meilė virsta dvasiniu aktu. Pasak P. Maldeikio, kiekvienoje tikroje meilėje yra bent kiek dvasiškumo. Kabant konkrečiau, dvasinė meilė pasireiškianti tuomet, kai asmuo mylimas dėl dvasinių vertybių. O tarp jų ypač reikšmingos yra dorinės vertybės, nes jos susieja žmones darniais savitarpio ryšiais ir kartu pagrindžia estetinių, nacionalinių, religinių ir kitų vertybių pripažinimą. Pasak Vydūno, žmonių tarpusavio santykiuose dora ir pastebima.

Kaip idealių santykių forma, meilė žmogui ne tik integruoja, reguliuoja bei realizuoja atskiras dorines vertybes, bet ir pati per jas daugiausia atskleidžia, reiškiasi, veikia, bręsta. Remiantis K. Wojtyła, meilė, kaip didžiausioji iš dorybių, tam tikra prasme apima visas kitas ir, atsispindėdama jose, prisiartina prie savo pačios lygmens. O jei taip, tai nuo to, ar individas supranta dorinių vertybių esmę bei prasmę, o ypač kiek ir kaip jas išgyvena, apsisprendžia bei siekia realizuoti ir ar taip iš tikro pasielgia, išties daug priklauso meilės kitam žmogui bei sau raiška, branda, veiksmingumas. Taigi dorinių vertybių internalizacija arba jų virsmas dorine nuostata ar pozicija kartu atspindi meilės lygį ir sykiu sąlygoja jos brendimo pobūdį. Aptardamas broliškąją meilę, E. Fromas pabrėžia, kad meilė savo esme nėra santykis su išskirtiniu asmeniu, bet individo nuostata, jo charakterio kryptis. Mūsų nuomone, dorinė pozicija, labiausiai išreiškianti asmens santykį su atskirais žmonėmis, visuomene ir pačiu savimi, dar išsamiau apibūdina meilę – jos raidos linkmę, lygmenį, specifiką, galimybes.

Septinta, taip supratęs meilės ryšį su dorine pozicija, prie dorinių vertybių, sudarančių etinį meilės turinį, tenka priskirti kuklumą (ypač pagarbą, dėmesį, palankumą žmogui), jautrumą (supratimą, užuojautą, atjautą, gailingumą), pareigingumą (ypač pareigų vykdymą kitam ir sau), atsakingumą (atsakymą už savo veiksmų pasekmes prieš kitus ir save), teisingumą (ypač melo ir apgaulės vengimą), sąžiningumą (kaip bet kokio aplaidumo vidinį išgyvenimą), savikritiškumą (ypač gebėjimą atsižvelgti į objektyvias kritines pastabas), kito žmogaus tausojimą (saugojimą to, kas jo padaryta, sukurta ir sudarymą sąlygų tolesnei kūrybai), ištikimybę (atsidavimą kitam žmogui, prisirišimą prie jo), savitvardą (ypač susilaikymą nuo afekto protrūkių), altruizmą (rūpinimąsi kitais, nesavanaudišką paramą, aukojimąsi). Būtent šios dorumo apraiškos, mūsų įsitikinimu, sudaro pamatą optimaliems žmonių santykiams ir meilei.